

Мерил Грегориан

Факултет политичких наука

Универзитет у Београду

УДК 28 – 055.2(581)(55)

297:305 – 055.2 (581)(55)

28 – 23 – 277

28 – 74: 305 – 055.2 (581)(55)

Прегледни научни рад

Примљено: 22.11.2015.

ПРАВА ЖЕНА У ИСЛАМУ: примери Авганистана и Исламске Републике Иран

Сажетак: Када посматрамо права и положај жена у исламу онда је неопходно да пажљиво сагледамо и различита тумачења у оквирима исламских верских школа (мезхеба), њихове различите видове интерпретације ислама са аспеката одређених верских учења и школа. Свака идеологија и учење поседују свој специфичан систем вредности, као и одређене норме, правце и принципе којих се морају придржавати њихови идејни творци, следбеници и поклоници. Тако и исламски интелектуалци, односно правници „фикха“ морају да понуде решење својим следбеницима за њихове животне проблеме и дилеме како би одиграли позитивну улогу у друштвеним токовима у савременом исламском свету. Заједничко је да све верско-правне школе у тумачењу „фикха“ и положаја жена базирају своје учење на тумачењу свете књиге Корана и суне. Сви основачи ових праваца се сматрају правоверним а разликују се једино по питању верског обреда, интерпретације Корана, као и логичко-мисаоним инструментима закључивања. У савременом свету је улога жена у исламском друштву деликатнија но икада раније кроз историју. Несумњиво да се женско биће са аспекта шеријата посматра као узоран члан друштва и да улога жене представља само срце исламског умета (заједнице верника).

Кључне речи: *фикх, шеријат, сунити, шиити, велајатул-факих*

Уводне напомене

С обзиром на чињеницу да је муслимански део човечанства међу најраспрострањенијим на земаљској кугли: како географски, тако и бројчано, истраживање везано за положај и права жена у исламу би требало да представља допринос разумевању једног од најзначајнијих питања како арапско-исламске цивилизације, тако и иранско-шиитске идеологије у оквирима савременог света.

Ислам као религија која је заснована на учењима свете књиге Коран¹а и Мохамедове суне² дели се на суните и шиите у макро димензијама.

Наиме, за разлику од хришћанског света, у исламским земљама је секуларизација само делимично реализована. Зато је јединство вере и државе испољено у далеко већој мери него на Западу. Ово је засновано на специфичном развоју ислама као заједнице верника – *уме*. Чињеница је да је ислам самом уставном нормом и праксом, одређен као државна религија у појединим земљама. Дакле, ислам је узет као основни извор закона, па је и вера уграђена у саме темеље политичког система.

Шеријат се у исламском свету третира као Божји закон који је саопштен преко *Корана*, *хадиса* и труда правника. За муслиманског верника *шеријат* представља збир Божјих заповести, норми и начела по којима треба да живи свако уређено муслиманско друштво. Сваки муслимански верник сматра у првом реду *шеријат* као науку о обавезама која обухвата: религиозне, политичке, социјалне, породичне и индивидуалне односе у животу *уме*. Као што *Коран* представља Божју реч и вечиту књигу, исто тако је и *шеријат* као Божји закон вечит и непроменљив.

Сунити деле шеријатске законске одредбе на: 1.) *ибадат* (богослужбене обавезе); 2.) *моамалат* (грађанско-правне односе); 3.) *укубат* (казне).

Шиити деле шеријатске законске одредбе на: 1.) *ебадат* (богослужбене обавезе); 2.) укуд (двостране правне радње); 3.) *икат* (једностране правне радње); 4.) *ахкам* (остале законске одредбе).

Већина исламских правника најчешће врше поделу исламског права у две врсте:

1.) главне изворе који обухватају: *Коран*, *суну*, *џиму* (сагласност мишљења исламских правника), *кијас* (просуђивање на основу правне аналогije); 2.) допунске изворе: *ел-истихсан* (одступање од прецедента и прихватање другог релевантнијег правног решења); *ел-истислах* (расуђивање које је вођено јавним интересом иако на њега не упућују ни *Коран*, нити *суна*); *ел-урүф* (обичајно право одређеног друштва, које постоји у пракси или предаји)³ (Ramadan, 1984: 17).

¹ Коран води порекло од глагола „*кара а*“ (читати, рецитовати), оно што је за читање, рецитовање, испред се ставља придев „*ел-карим*“ (частан, племенит).

² *Суна* представља „традицију“, „обичај“, „обичајно право“. Најчешће се односи на Мохамедову *суну* под чиме се подразумевају: његови поступци, изјаве, пређутна одобравања испољена у разним приликама. Постоји писмена и усмена суна фиксирана у *хадису*, тако да се *суна* и *хадис* налазе отприлике у односу форме и садржаја. У *шеријату* се овај термин користи да означи „уобичајен поступак“. Овај поступак спада у групу које верник није обавезан да чини али је ипак препоручљиво.

³ Види више о исламском праву Ramadan, 1984.

У златном веку арапске културе, у периоду VIII до IX века, настале су и четири главне школе у тумачењу верског права (*фикха*): *ханефитска*, *маликитска*, *ханбалитска* и *шафитска*. Поједини аутори додају овим школама и пету *шиитску* школу: школу *имама Џафарита*. Све школе у тумачењу верског права (*фикха*) се базирају на *Корану* и *суни* (Мохамедовој предаји). Међутим, разликују се по питању верског ритуала и начина тумачења свете књиге (*Корана*), као и у неким поставкама *шериијата*.

Чињеница је да Запад није имао у великој мери директан контакт са *шиитским* исламом у оној мери какав је имао са *сунитском* интерпретацијом ислама. Ово је узроковало да западни свет буде далеко мање свестан *шиизма* до данашњих дана.

Шиизам се ослања на посебну димензију ислама⁴ и на један облик посланикове природе који се касније наставља преко генерације његових потомака (*имама*) и Мохамедове породице. Међутим, *шиизам* није настао само кроз питање политичке сукцесије посланика ислама како се истиче у појединим радовима (Laoust, 1989; Niti, 1983) иако је ово питање несумњиво било од великог значаја. Проблем политичке сукцесије могао би да буде означен као елемент на основу кога су се *шиити* издвојили у засебну групу у оквирима ислама а политички притисци у каснијим периодима историје, поготово мученичка смрт *имама Хусеина* само су још више продубили ову *шиитску* склоност да себе проматрају као издвојену целину и заједницу у оквирима исламског света (Mothhari, 2008: 113).

Из тог разлога, *шиизам* би морао да буде проучаван из посебног сопственог угла, као и у оквиру основног модела ислама⁵. Два кључна постулата која раздвајају *сунизам* и *шиизам* се огледају управо у институцији *имамата* (*шиити* у *имамима* виде одсејај, искру Божјег битисања и одају *имамима* најдубље изразе поштовања и преданости), као и постулату *адла* (Божје правде, постулат праведности). Дакле, праведност је природљена божанској природи и узвишени створитељ овог света не може никада да поступа на неправедан начин. Из тог разлога, и *шиитска* догматика се базира на схватањима да је неопходно у свету да се успостави владавина Божје правде и да би требало да се постављају лидери који су у стању да понесу на својим плећима ореол *масумина*, односно безгрешних људи са изразитим врлинама моралности и дубоке побожности.

Уколико посматрамо права и положај жена у исламу – онда је неопходно и да пажљиво сагледамо и различита тумачења у оквирима исламских верских школа (*мезхеба*), њихове различите видове интерпретације ислама са аспеката одређених верских учења и школа.

⁴ Види ближе у: Korbin, 2000. i Korbin 2002.

⁵ Види више у: Behešti/Bahonar/Golzade, 2002.

Основно полазиште на основу којег би се могло правилно разумети у коликој мери је *шерijat* значајан за положај и права жена у исламу, требало би потражити превасходно у разумевању нормативних чинилаца који представљају кључне факторе. У том смислу, теорија социјалног конструктивизма се може веома успешно применити управо на ову тему. Наиме, социјални конструктивизам као теорија се сматра веома проницљивим за разумевање: норми, идентитета, култура, религија и нормативних вредности једног друштва. Занимљива јесте чињеница да конструктивисти чак и кроз истраживање идентитета преко културе, религије и идејних вредности не занемарују ни лингвистичку анализу језика народа као значајног чиниоца који утиче на политичко понашање и живот. Зато је веома важно да се обрати пажња код анализе одређених текстова и на њихову поезију или чак, скривени симболички смисао речи. У складу са поменутом теоријом, намеће се разумљиво и само истраживачко питање: који су то идеолошки аспекти и облици интерпретације ислама да су афирмисали права и положај жена у окриљу религије ислама?

Одређење појма „*фикха*“

У *шерijatској* правној терминологији *Абу Ханифе* се појам „*фикха*“ дефинише као „спознаја онога што је наређено и онога што је забрањено“. Међутим, *имам Шафи* је „*фикх*“ протумачио као „науку о прописима која је призната“ (Štulanović, 2002) све до данашњих дана код исламских правних зналаца. *Имам Шафи* је прописе „*еш-шерije*“ поделио на теоријске који обухватају домене *акаида* и доктрине о логици, емпирији и лингвистици- док је практичне прописе „*ал-амелије*“ дефинисао као *ибадетску* праксу⁶ (Štulanović, 2002: 17). У крајњој

⁶ *Ибадат* (арапски) / *ебадет* (персијски) представљају обреде богослужења. Реч „*ибада*“ налази се у *Корану* (*сура* X, *ајет* 29.), али се врло ретко односи на идолопоклонство. (*сура* XIX, *ајет* 83.). Под овим називом обухваћен је први део исламских верозаконских обавеза: *тахара*, *салат*, *зекат*, *савун*, *хаџи*, а понекад и *џихад*. Према *ал-Абадију*, *маируат* се дели у пет скупина: 1.) тачка вере 2.) *ибадат* 3.) *муамалат* што укључује уговоре (*муавадат*) између две странке које се односе на ствари (*мал*), законе који регулишу брачну заједницу (*мунакахат*), једностране уговоре (*аманат*), који се темеље на поверењу и наслеђивању 4.) казне (*укубат*) 5.) окајавање (*каффарат*). Међутим, уместо последње скупине, *ибн* (син) *Нуџеим* и *ибн Абидин* имају *адаб*, односно прописе моралне нарави којима се као и члановима вере, не баве књиге *фикха* него књиге које се темеље на предајама. С друге стране, класификација на коју наилазимо у првим књигама не слаже се с овом теоретском поделом. Најкасније од петог века по *Хиџри* па надаље, скупине „*ибадат*, *муамалат*, *мунакахат*, *џинајат*, *худуд*, *хукумат*“ представљају утврђене називе за одређене делове правних књига које су у различитим *мезхебима* (верским правним школама) и различито распоређени. До трећег века по *Хиџри*, ови изрази су јако варирали у свом значењу. Тако је у *хадису* молитва (*дуа*) описана као најбоља *ибада*, или чак и сама *ибада* (потпуно потчињавање Божјој вољи). У савременом значењу, „*ибадат*“ означава покорност, потчињавање, преданост Божијој вољи.

консеквенци је дефиницију „*фикха*“ одредио *ез-Зеркеши* у својој књизи „*Ел-Кавид*“ као „спознају прописа правних ситуација, текстуално и нормативно и то методом која је својствена одређеном *мезхебу*“ (Štulanović, 2002 : 17).

Исламско право „*фикх*“ представља практични део *шериијата*, односно начин веровања и практиковања онога што се везује за науку „*фикха*“. Већ смо поменули поделу на: 1.) област богослужења (*аххамул-ибадат*) и прописа који регулишу човеков однос са створитељем кроз *коранске* норме 2.) област цивилно-грађанских права (*аххамул-муамалат*) чији прописи обухватају: уговоре, правне послове, казнено право и друге прописе којима се регулишу међусобни односи међу појединцима у исламској заједници. Ови прописи се систематизују на: 1.) породично право: брачне прописе, наследство, алиментацију, односе између супружника, родбине и тд. 2.) имовинско право: купопродаје, задуживања, изнајмљивања⁷ 3.) кривично право: чување универзалних вредности, живот, иметак, част⁸ 4.) процесно право: тужбе, доказивања, сведочење, правда међу људима⁹ 5.) уставно право: темеље и систем власти 6.) међународно право регулише везе исламске државе са другим земљама у миру и рату, *џихаду*, мировним уговорима, везе са немуслиманским државама 7.) економски ниво подразумева: државни буџет, везе богатих и сиромашних, ратни плен, *зекат* (давање милостиње), царинске дажбине, *харач*, *садака*, крварина и сл. 8.) морални кодекси обухватају: прописе понашања, помагања другим људима и тд.

Исламски „*фикх*“ се темељи на различитим областима сазнања и животне праксе. У „*фикху*“ се могу пронаћи решења за савремена правничка расуђивања и то кроз методе аналогije, превентивно санкционисање и бројне друге методе. Између четири *мезхеба* (верских правних школа) и њихових правника (*фуках-а*) постоје спорења по питању бројних *шериијатских* прописа. Ипак, ова спорења између *мезхеба* не умањују вредност *шериијатског* система с обзиром да се ради око доктринарних питања као што је то статус са католичком и протестантском црквом. Спорења се не заснивају на идеолошким темељима, него на практичним правним прописима. Извор спорења је у разликовању схватања и могућности разумевања *шериијатских* текстова, у способности извођења прописа, у различитом схватању тајни *шериијата* и скривених ефективних узрока. Разлази често настају због људске интерпретације али се тиме не негира јединство *шериијата*. Правна спорења настају код извођења *шериијатских* прописа на темељима некатегоричких доказа (*делилзани*) која наликују разлазу у језичком значењу арапских израза а који је веома богат бројним синонимима различитог семантичког

⁷ Ове прописе регулишу седамдесет *ајета* у *Корану*.

⁸ Регулише тридесет *коранских ајета*.

⁹ Регулише двадесет *ајета*.

значења, деклинације и граматичких правила у појединачним изразима или реченицама, у одређивању субјеката и слично.

Разлаз у ставовима правника се догађа и због различитог преношења (*ривајет*) када до одређеног правника дође *хадис* који поседује слаб *иснад* (ланац преношења) веродостојног предања по консензусу. Често се размимоилажења дешавају око извора *шерџата* где се *улема* (верски учењаци) разишла по правничком преферирању, јавним користима и сл. Такође, врло често се *улема* разилази и око правила *усула* (поставки, основа, темеља), односно прихватања одређених правила методологије, исламске јуриспруденције или око примене *кијаса* (аналогије). Постоје и различите контрадикторности међу *факихима* (верским учењацима, зналцима) око преферирања одређених правних извора, доказа, као и логичког закључивања.

Несумњиво да је слеђење искључиво једног правца (*мезхеба* – верске школе), односно слепо слеђење само једне идеологије а без залажења у њену дубоку смисленост и суштину, нанело људском роду и неумитно, одређене обавезе и ограничења.

Свака идеологија и учење поседују свој специфичан систем вредности, као и одређене норме, правце и принципе којих се морају придржавати њихови идејни творци, извршитељи, следбеници и поклоници. Тиме се неумитно намеће закључак да један конструктивни идеолошки правац или школа морају и да понуде људима решење за њихове животне проблеме и дилеме. На ову чињеницу би морали да обрате посебну пажњу интелектуалци, односно правници „*фикха*“, како би одиграли позитивну улогу у друштвеним токовима у савременом исламском свету. Све верско-правне школе у тумачењу „*фикха*“ се базирају на учењима свете књиге Корана и *сунне*. Сви оснивачи¹⁰ ових правца се смат-

¹⁰ *Малик ибн Анас* (*Маликитска* школа) изучавао је „*фикх*“ и *хадисе* на основу којих је држао и јавна предавања. Издавао је и разне *фетве*. Познато је његово дело о *хадисима* „*Ал-Муватта*“ („Глатки пут“) на којем је радио око 40 година. Дело је првобитно садржавало 10.000 *хадиса*, да бих их касније свео на 500. Умро је 795. *Вахабити* су разорили *кубе* над његовим гробом. *Абу Ханифа* (*Ханифитска* школа), теолог и верски законодавац, оснивач *ханефитске* правне школе, најортодоксније међу поменуте четири. Био је изванредан теоретичар који је учинио огроман напредак у терминологији с обзиром да је употребљавао стандардне технике: субјективни став (*реј*) и аналогију (*кијас*). Као теолог је имао великог утицаја, сматра се оцем народне традиције догматске теологије која акцентира идеје муслиманске заједнице, принцип јединства *уме* (народ, заједница). *Ахмад ибн Ханбал* (*Ханбалитска* школа) представља једну од најснажнијих личности у исламу. Био је *имам* Багдада, чувени теолог, правник, традиционалиста, оснивач *ханбалитског мезхеба*. Рођен 164/780, умро је 241/855. Он је и далеки претеча *вахабизма*, испиратор конзервативног реформизма, припадника духовног покрета *салафизма*. У својој доктрини се првенствено ослања на *Коран* и *суну*, односно на *хадисе* који се захваљујући *иснаду* (ланцу преношења) преносе још од периода самог посланика ислама. У његовој збирци „*Муснад*“ могу се пронаћи бројни аутентични (*сахих*, истинити, веродостојан) *хадиси*. *Ибн Ханбал* осуђује институцију мишљења (*реј*) али не одбацује

рају правоверним, сви су поштовани једнако у исламском свету а разликују се једино по питању верског обреда, интерпретације Корана, *тафсиру* (науци о тумачењу *Корана*), као и логичко мисаоним инструментима закључивања.

Жена са аспекта *шерџајиа*

У савременом свету је улога жена у исламском друштву деликатнија но икада раније кроз историју. Несумњиво да се женско биће са аспекта *шерџата* проматра као узоран члан друштва, као и да је улога жене часна и представља само срце исламског *умета* (заједнице верника). Довољно је да се нагласи познати став “да се *ценнет* (рај) налази под ногама мајке“ па да се схвати колико је узвишено место додељено жени у исламу. Жена је заштићена љубављу, пажњом и поштовањем.

С обзиром да се исламско верско право базира на уверењу да је саздано на Божјим постулатима, тиме се и улога жене разликује од световних правних система. Положај жена у исламу се мора сагледати са аспекта Божје објаве и стварања универзума: „О људи, бојте се Господара свога, који вас од једног човека ствара, а од њега је и другу његову створио, и од њих двоје, многе мушкарце и жене расијао“ (*Koran, sura „An-nisau“* [„Жене“]: *ajet* 1).

Међутим, правни систем *шерџата* регулише односе *дуњалука* (овоземаљског света) и *ахирета* (загробног живота) што значи да уређује лични и друштвени живот жене и у практично правним прописима. У области цивилно-грађанских права, жена се посебно проматра са аспекта породичних односа, као и образовне улоге жене у друштву. Ислам посебно инсистира на образовању жене јер је она одговорна за одгој потомства. Само образована мајка може да образује и одгаја децу. Исто тако, жена треба да буде укључена и у друге бројне друштвене активности. Жени је дозвољено да изгради сопствену каријеру с тим да не ремети улогу супруге и мајке услед физичких напора и емоционалног терета. Улога и неговање проширене породице осигурава одговарајућу социјализацију деце. На тај начин се елиминишу неспоразуми и неслагања између одраслих,

аналогију (*кијас*). По његовом виђењу, *муфтија* треба уз помоћ личног напора (*цитихада*) да из правних извора извуче одређене прескрипције у датим конкретним случајевима. Његове политике иду за тиме да се оправда легитимитет *курџишског халифата* а против *хариџија*. Његово учење је базирано на моралним кодексима и преокупацијама, односно да се муслимани редовно моле, да не конзумирају алкохолна пића и да не пропацирају јеретичке ставове. Вера за њега није само пуко слеђење ритуала, односно обавезе богослужења, него је неопходно да се човек целим бићем у потпуности преда са *ихласом* (искреним ставом) узвишеном створитељу света. И последњи *аш-Шафи* (767-820), оснивач *шафиитске* верско-правне школе се сматра и оснивачем теорије и методологије „*фикха*“. Он је захтевао да се *кијас* (аналогија) подвргне чврстим нормама, а да се *истихсан* одбаци.

деце, различитих генерација, па су и деца увек окружена одговарајућом друштвеном средином и корисним саветима.

На овај начин се у муслиманским друштвима успешно превазилази осећај патње, изолованости, усамљености, несигурности при чему су и задовољене друштвене и психолошке потребе за социјализацијом. Тиме се осигурава патријархална организација породице а мушкарац је вођа и доносилац одлука у породици. Мушко лице сноси терет првобитне одговорности а ова улога је додељена најстаријем мушком члану породице. „Родитељима доброчинство чините, као и рођацима, и сирочади, и сиромасима, и комшијама ближњим, и комшијама даљим, и друговима, и путницима намерницима, и онима који су у вашем поседу. Аллах заиста не воли оне који се охولة и хвалишу“ (*Koran, sura An-nisau, ajet: 36*).

Ислам гледа на женско биће као на узорног члана друштва и не прави значајне разлике између мушког и женског пола у људским квалитетима. Пuteви који воде до спасења душе и избављења од грехова на овом свету манифестују се најчешће кроз: истрајан *ибадат* (потпуна преданост Богу и његовој вољи), побожност, деловање, знање, чињење добрих дела другима. „О људи, ми вас од једног човека и једне жене стварамо и на народе, и на племена вас делимо, да бисте се упознали. Најугледнији код Аллага јесте онај који га се највише боји, Аллах уистину све зна, и није му скривено ништа“ (*Koran, sura Al-hudžurat(Sobe): ajet 13*). „Ниједном трудбенику између вас, труд његов нећу поништити, ни мушкарцу, ни жени- ви сте једни од других. Онима који се иселе и који из завичаја свога буду прогнани и који на путу моме буду мучени, и који се буду борили и погинули, сигурно ћу преко рђавих њихових дела прећи, и сигурно ћу их у *џеннетске* (рајске) баште, кроз које ће реке тећи, увести; награда ће то од Аллага бити“ (*Koran, sura An-nisau: ajet 195*).

Између полова постоје различита права и обавезе. Тако само мушка особа може да учествује у администрацији правосуђа, у власти и у *џихаду*. Ипак, с обзиром на чињеницу да је ислам као религија али и као начин живота, веома прилагодљив савременим друштвено-цивилизацијским токовима; могло би се оставити отворено питање разматрања могућности да се жене укључе и у правосуђе, као и у активном учешћу жена у политичкој власти.

Ове могућности би требало разматрати посебно у секуларно оријентисаним друштвено-политичким системима који се у сваком смислу, окрећу ка апсолутној равноправности и толеранцији међу половима. У том смислу би пример демократски усмерених друштава био од непроцењивог значаја. Чињеница постоји да је ислам поставио жену у средишњи део исламске моралности, етике, љубави, породице, окружену благодатима мира и пажње.

Са аспекта *шериијата*, жена се сматра физички слабијом од мушкарца али и емотивнијом, па није у стању да правилно расуђује у судству, нити да представља владара који би могао да заштити права свих друштвених слојева. Правосуђе треба да делује са становишта на којима доминира рацио, објективни разум без нежних емоција. Са *шериијатског* аспекта, ово не значи да се ислам односи понижавајуће према жени и њеним вредностима. Исто тако, мушкарац би требао да брине о опскрби своје породице у мирнодопским условима или да пође у борбу када то захтевају друштвене околности.

Ислам забрањује сексуалну експлоатацију жена с обзиром да је ово веома погубно по људске врлине и морал, етику, поштовање жене као мајке, супруге, сестре, људског бића.

Када је у питању развод брака, у исламу се избегава под тешким уветима али и пажљивим придржавањем и заштити женских права. „Када пустите жене, онда их, прије него што испуне њима прописано време за чекање: или на леп начин задржите, или их великодушно отпремите. И не задржавајте их да бисте им учинили насиље- онај ко тако поступи-огрешо се према себи. Не играјте се Аллаховим прописима“ (*Koran, sura Baqara* [Крава]: *ajet* 231).

На основу тумачења исламских правника, на Западу се веома често институција полигамног брака неправилно тумачи као одраз самовоље мушке особе. Наиме, полигамија јесте дозвољена али и под одређеним околностима попут оне *коранске* наредбе да мушкарац мора да буде подједнако праведан према свим својим женама, што значи да их мора једнако волети и бринути се о њима. Полигамија се препоручује у случајевима ратних пустошења, несрећа масовних размера када је неопходно збринути и заштитити удовице и ратну сирочад. Постоје бројни *корански* прописи о начину збрињавања сирочади и праведном поступању са њима. „И сирочади имања њихова уручите, рђаво за добро не подмећите и иметке њихове с имецима вашим не трошите- то би заиста био врло велики грех. А ако се бојите да према женама сиротама нећете бити праведни, онда се жените са оним женама које су вам допуштене: са по две, са по три, са по четири жене. А ако страхујете да нећете праведни бити, онда само са једном, или- ето вам оних жена које већ поседујете. Тако ћете се најлакше неправде сачувати. И драга срца женама венчане дарове подајте“ (*Koran, sura An-nisau: ajeti* 2,3,4). Мушкарац и жена су одговорни подједнако за своја верска дела пред узвишеним створитељем али и пред цивилно грађанским законом. У случајевима када је жена оштећена, исламско право настоји да јој надокнади штету и неправду. Бројни *корански ајети* наређују мушкарцу да заштити жену и њена права. У *Корану* су упућене тешке критике на рачун предисламских Арапа који су практиковали убијања женске деце.

Читава једна *сура* (коранско поглавље) је у светој књизи муслимана посвећена пречистој девици Марији (*Koran, sura Maryam*) која ужива у исламском свету посебно поштовање као мајка Исуса Христа. Четврта *сура* је посвећена женама и носи истоветан назив.

Сви назадни облици и праксе који су негирали апсолут женског бивствовања у предисламском периоду су укинута са исламском објавом посланику ислама. *Коран* је укинуо злостављање жена и њихово подвргавање тортурама и мучењима. Један од изузетно ружних поступака у доба *џахилије* (предисламски период незнабоштва) је био оптужба жене за блудничење а све у циљу да би мушкарац пронашао оправдање за своја неверства, оргијања и одбијање да јој исплати венчани дар. Зато у *Корану* постоји забрана мушком бићу која истиче: „О верници, забрањује вам се да жене као ствари наслеђујете, противно његовој вољи и да им тешкоће причињавате, с намером да нешто од оног што сте њима даровали присвојите“ (*Koran, sura An-Nisau: ajet 19*).

Мехр представља обавезан венчани дар као израз наклоности и љубазности са мушке стране. На тај начин кроз давање венчаног дара, мушко биће изражава према жени огромно поштовање. Он нема право да располаже са имовином супруге, нити њеном зарадом од рада. Супруг нема право да нареди жени да ради за њега, нити му је допуштено да троши њен новац. Ислам је теоријски пружио жени финансијску независност да располаже сама са властитим новцем, радом али није поништио позитиван систем *мехра*. Жена би морала да након развода добије венчани дар како би била финансијски независна и збринута, барем изврстан временски период.

Према исламском закону, жена нема инхерентно природно право да тражи развод брака. Ипак, у облику услова који су постављени приликом склапања брака и уколико је она престрашена неким његовим аспектима које је тек у браку дознала, као и изневереним обећањима и обманама, тада је њено право на развод осигурано на основу мишљења одређених представника правних школа.

Када је у питању имовинско и облигационо право које се односи на: купо-продају, задуживање, имовинска права, тада постоје и посебни прописи да воде бригу о женама зато што је Аллах дао предност једнима над другима и зато они треба да троше иметке своје (*Koran, sura An-nisau: 34*).

Неопходно је поменути да се улога *кадије* разликује од улоге *муфтије*. Судија доноси *шерџатску* пресуду на основу објективних доказа, док *муфтија* узима у обзир и скривену истину, па тек онда доноси *фетву*. Зато се судски развод веома често може протумачити као развод који је окончан и узрокован погрешним поступком али је са верског аспекта још увек правноснажан. Исламски закон се налази у тесној вези са етиком и моралним кодексом. Из тог разлога,

исламско право има за циљ очување државног система и уставотворност цивилно-грађанских права, као и очување друштвеног мира.

Ибадат је прописан како би се верници духовно очистили и удаљавали од лоших намера и дела у смислу да се спречи неправедно искоришћавање других лица, поштовање туђих права и извршавање уговорених обавеза. Забрањена је камата како би се људи међусобно слагали. Забрањен је алкохол и пијење вина како би људи сачували здрав разум и рационално били способни да разликују добра дела од лоших. „Питају те о вину и коцки. Реци: „Они доносе велику штету а и неку корист људима, само је штета од њих већа од користи“. (*Koran, sura Al-baqara* (Крава): *ajet* 219).

Положај жена Авганистана

Теорија социјалног конструктивизма која се сматра веома проницљивом за разумевање: норми, идентитета, култура, религија и друштвених вредности се може веома успешно применити управо на примеру Авганистана као земље истуреног идентитета, религије, културе. Конструктивизам омогућава продуктивно интелектуални простор за истраживаче који трагају за узроцима одређених друштвених појава (као што је то у овом случају положај жена у Авганистану), као и за описивање нормативних чинилаца.

Ова утицајна међународна теорија уводи могућност анализе на који начин креатори политике могу конструисати што тачније слике о међународној збиљи и користити их да воде ка променама и реформама. Управо та међународна структура може да утиче на промену културолошких, сазнајних и научних идентитета државе. У том смислу, положај жена Авганистана представља карактеристичан пример злоупотребе *иеријата* и кршења елементарних људских права.

Талибани су се појавили мистериозно на авганистанској политичкој сцени средином 1994. године у провинцији *Кандахар* која је била утонула у хаос и анархију. Лидер *талибанске* милиције *мула Мохамед Омар* је испричао како му је у сан дошао пророк Мохамед и затражио је од њега да у Авганистан донесе мир и искорени корупцију међу *муџахидинима*. Чланови *талибана* су се декларисали као студенти ислама који желе да у Авганистану направе праву исламску државу. Чак је и *Рабани* признао *талибане* као легитимни авганистански покрет, чији је циљ да искорени корупцију и нереди. Пред најездом војнички образованих, обучених и дисциплинованих *талибана* падали су град за градом, провинција за провинцијом. Погинуло је на хиљаде авганистанских муслимана *ишита*. Влада *Бурханудина Рабанија* која је окупљала различите организације *муџахидина*, који су се борили против совјетских трупа, није била у стању да се одлучније и организованије супротстави талибанима. Тако су у септембру 1996. године

талибани успешно ушли у Кабул. Том приликом је на једном кабулском тргу јавно убијен бивши председник *Наџибулах* и његов брат. *Талибански* лидер *мула Омар* се одмах прогласио лидером свих муслимана и започео је да уводи „ред и дисциплину“. Уведене су молитве пет пута дневно. Женама је наређено да остану заточене у кућама и да не излазе на јавна места. Девојчицама је забрањено било да похађају школе а студенткињама да уче на факултетима. Образовне институције за жене су затворене. Женски предавачи и професорке су добиле тада и јавну забрану да држе наставу и да одлазе на радна места. Понегде је то било изузетно дозвољено једино медицинским сестрама и лекаркама. Уколико је нека жена била мучена, повређена, зостављана, претучена тада лекар мушког пола није смео да жени укаже помоћ јер би и њега казнили ломљењем руке. Удовице су биле принуђене да шаљу мушку децу на улице да просе и торбаре за парче хлеба и чаја. Живеле су у полуразрушеним домовима без воде и струје. Уколико би се усудиле да напусте дом а немају мушког пратиоца (најближег члана породице), тада су ризиковале да их прегази полицијска патрола као неморалне особе. Већина жена у Кабулу је у том периоду била зависна од хуманитарне помоћи. Међутим, проблем је био приступ да се дође до хуманитарних пакета, управо због поменуте дискриминације према женама. По речима Хуманитарне канцеларије Европске Уније и њихове међународне кампање „Цвет за жене Кабула“, коју су предузели како би помогли авганистанским женама од 1996. године када су *талибани* заузели Кабул, женама су одузета сва људска права која су им до тада била призната. (Paunović, Krivokapić, Krstić, 2007: 169, 180, 187, 193, 225, 233, 237). Авганистан је постао прва држава у свету у којој жене нису имале ни елементарна људска права (Hajder, 2002: 16) .

Ема Бонино је лично одлазила у Кабул и настојала је захваљујући поменутој хуманитарној организацији да олакша барем делић живота женама у Кабулу. По њеним сведочењима које је изнела на научном скупу, жене су се користиле само за рађање (Pilsel, 1998). Нису могле ни погледати мушкарца који није члан породице. Без мушке пратње нису смеле да напуштају домове. Под владавином *талибана* су мушкарци ратовали а жене су радиле најчешће на плантажама на којима се узгаја опијум. Промет опијума је представљао готово јединствену везу Авганистана са спољним светом. Неретко је жена која је прекршила *шерџатски* закон бивала жива закопана. *Талибани* и Министарство за сузбијање порока и очување врлина нису могли да схвате због чега им се уплиће Светска организација и негодује када су они по својим схватањима, уредили државу по Божјим прописима. Шеф Одељења за сузбијање порока и очување врлина, *Маулави Каламудин* је у центру Кабула формирао оскудно намештену канцеларију и ангажовао је на хиљаде младих људи, занесених идеологијом традиционалног ислама. Ови млади људи су били наоружани: бичевима, штаповима и аутоматс-

ким пушкама. Женама је строго забрањено чак и прилазак згради његовог уреда. Тако је у лето 1997. године издао пропис којим се забрањује женама да носе високе потпетице, да праве буку док корачају и да се не смеју шминкати. *Каламудинове* наредбе су се редовно емитовале на радио „*Шеријату*“ и односиле су се на сваки аспект људског живота. У почетку су била забрањена и спортска такмичења али је касније кориговао уредбом да сви гледаоци док навијају, морају да узвикују једино „Бог је највећи!“, као и да се морају уздржавати од аплаудирања. У случају да се утакмица одигравала у време *намаза* (молитвени обред), тада би долазило до прекида док навијачи и играчи не обаве заједничку молитву.

Тако је *Орзал Аираф* са родитељима 1996. године побегла у Пакистан. Међутим, она се вратила после две и по године у Кабул и већ 1998. године је започела да помаже Авганистанкама да се просвећују. У свакој улици је организовала наставу на тај начин што је основала Хуманитарну асоцијацију за жене и децу Авганистана. По њеним речима, у совјетској епохи се могло студирати али је најбољи образовни систем био у периоду монархије. Такође је истакла да су *муџахидини* кршили сва елементарна људска права али да су *талибани* психолошки уништили Авганистан. „*Муџахидини* су отимали и силовали жене и девојчице, затварали су их по мрачним собама, тамо су их месецима држали. Они су вршили физичко злостављање. А *талибани* су убијали дух народа!“ За *талибане* је изјавила да су они обучавани у специјалним школама у Пакистану, где су им од пете године живота усађивали презир и мржњу према женском полу (Glas javnosti, 2008).

Талибани су затворили 63 школе, без посла је остало 11.200 учитеља а од тога 7.800 жена; без образовања је остало 148.000 дечака и 103.000 девојчица. Међутим, недаће авганистанских жена под талибанима нису се завршавале само на ускраћивању образовног система, него и на ономе што је за сваку жену најтрагичније на свету а то је стопа смртности новорођенчади (163 на 1.000 рођене деце). Приступ болницама је имало свега 29% становништва а приступ чистој води је имало свега 12% становништва. Животни век је износио 43-44 године док су многе жене умирале на порођају (Rashid, 2001: 225).

Сими Вал, шеф једне авганистанске хуманитарне организације је нагласио да је рат против жена утемељен у идеологији политичких уверења а не у религији исламу. „*Талибани* су нова генерација муслиманских бораца, одраслих у рату, они су највећи део живота провели одвојено од својих породица“ (Rashid, 2001). Уколико имамо на уму да су талибански лидери долазили из необразованих и забитих средина, које су изоловане на крајњем југу Авганистана; онда није тешко и да се докуче разлози због чега је *мула Омар* са својим сарадницима пренео свој миље и однос према женама долазећи из таквих средина на остатак

целокупне територије Авганистана док су своју погубну политику према женама оправдавали кроз религију.

Познато је да су *талибанску* владавину признали одмах: Саудијска Арабија, Пакистан и Уједињени Арапски Емирати а чији званичници су називали *талибане* побожним људима са великом љубављу према исламу. Либералнији исламски теоретичари наводе да је однос *талибана* према цивилизацијским кретањима и према женама, веома компактибилан са тумачењима ислама који су данас на снази у Саудијској Арабији, односно са *вахабизмом*.

Међутим, *вахабити* у Саудијској Арабији су арапског порекла, служе се арапским језиком свете књиге *Корана* и припадају *ханбалитском мезхебу*.¹¹ А са друге стране, *талибани* се користе *паишту* језиком, евентуално и *даријем*, који припадају групи индоиранског порекла а не семитског, што захтева и сасвим другачији начин промишљања одређених појмова и тумачења симбола. Већина *талибана* долазе из заосталих животних средина, нису упознати са арапским (језиком *Корана*), нису у стању да разумеју Божје речи које представљају извор и темеље религије, законодавства, политичког система и владавине, начина ратовања и безбедности, друштвеног и породичног живота. Такође, *талибани* припадају *ханефијском мезхебу*.

Живот у изузетно суровим условима је приморао *талибанска* племена да примењују изузетно строге санкције како би очували ред и поредак у свом потпуно изолованом друштву.

Чланови *талибана* се регрутују из редова најмилитантнијих *сунитских* муслимана, припадника племена на југу Авганистана. Зато се *талибани* и ограђују од свих цивилизацијских погодности као што су средства масовних комуникација: гледање телевизије, сателита, слушање радија (изузев *езана* и религиозних песама), интернета, који би могли да их одвуку у неморал и светогрђе.

Талибански покрет се несумњиво ослања на традиционално пуританско тумачење ислама али исто тако и у великој мери је инспирисан етничко-романтичарском компонентом која произилази из њиховог етно менталитета.

Паиштуни имају свој карактеристичан језик који подсећа на варијанту персијског језика (који се користи у Ирану), културу, обичаје, морал који карактери-

¹¹ Ову исламску заједницу је утемељио *Мохамед ибн Абдул-Вахаб* (1703-1787) који је у младости био присталица *суфизма* али је доцније потпао под утицај списа *ибн Тајмије* и његове морално-политичке озбиљности. *Ибн Тајмија* је оштро критиковао *суфијске* интелектуалне доктрине и примесе сујеверја, полазећи од ставова *ибн Ханбала*: 1.) присуство при јавној молитви је обавезно 2.) забрањује се конзумирање дувана и кажњава се бичевњем 3.) *зекат* (милостиња) је обавезан чин 4.) само изјављивање *шехадета* није довољно да од човека начини верника, већ треба да се истражи и његов карактер 5.) забрана *тасбиха* (бројаница) и набрајање Божјих имена (односно 99 Божјих имена).

ше конзервативно схватање ислама и храброст која је надалеко чувена. *Паиштуни* имају свој јасно изграђени идентитет али су и веома бројни. Данас их у свету има око 40 милиона (Grmuša, 2009). *Паиштуни* сањају и данас о формирању велике *сунитске* државе, чији би пијемонт био *Паиштунистан*, односно државе у којој би се промовисале муслиманске врлине и која би представљала јасан антипод декадентном безбожничком Западу али и православној хришћанској Русији.

Иако су *талибани* и њихов верско-политички покрет поражени 2001. године и на власт је дошао тада *Хамид Карзай*, *талибански* покрет није угашен, нити је нестао са политичке позорнице. *Талибанима* је чак понуђено и учешће у влади. Иако је *мула Гани Барадар* одбио сваку врсту коалиције са члановима владе, покрет *талибана* је остао веома снажан и утицајан. Зато и реформе везане за положај жена нису могле да буду у већој мери ефективне и плодотворне. Несумњиво да су многе жене и данас у Авганистану још увек крајње угрожене, поготово у забаченим областима а њихова људска права су сведена на крајње границе.

Положај жена у Исламској Републици Ирану

Међународна теорија социјалног конструктивизма се може са великим успехом применити и у анализи, приступима културних, религијских, социјалних, друштвено-цивилизацијских идентитета Исламске Републике Ирана како на унутарњем плану; тако и у анализи трансформација идејних чинилаца на међународном, спољнополитичком плану. За овај приступ је значајна чињеница да се у први план поставља законитост упознавања и овладавања системом као целином а на основу њега се изводе парцијални идентитети, као што су положај жене и женска права.

Наиме, Исламска Република Иран као држава специфичних идентитета и као религијска држава што значи да тумачи своју власт као од Бога одређену, док је као република изабрана вољом народа што произилази из: Исламске револуције, политичког ислама, *шиитске* вероисповести, политичких ставова *ајатолаха Рухолаха Хомеинија* и Устава Исламске Републике Ирана.

Друштвени идеолошки чиниоци који су постављени на темељима Исламске револуције одређују смисао унутрашње и спољне политике Ирана и разликују ову државу од остатка света. Пре свега, Исламска револуција је радикално изменила спољну политику Ирана у односу на ону дотадашњу политику коју је предводио *шах Реза Пахлави* а што се посебно огледа у односима Ирана на дотадашњу прозападну политику. У иранском политичком систему је прокламовано и релативно доследно примењено начело поделе власти које је кориговано с начелом јединства власти. Све три гране власти стављене су под окриље јединстве-

ног верско-правног ауторитета. Институција „*Велајатул-факих*“ је вероватно јединствена у уставној историји света. Иако је *факих* (врховни вођа) у рангу *имама*, што његовој власти пружа снажан религијски легитимитет, ипак је он када је у питању власт ограничен и не може да буде смењен. Он не обавља директно послове законодавне, судске и извршне власти; него само руководи над њима и има контролну функцију. *Имам Хомеини* је био не само врховни стратег и политичар, као и идејни вођа Исламске револуције; него је био и оснивач исламске државе познат као велики филозоф и гностик. Две најзначајније и темељне активности које је изнео *имам Хомеини* када је у питању успостављање и одржавање исламске државе јесу подучавање и посебно пропаганда. Он истиче да је дужност *факиха* да шири веру и да подучава људе веровањима, одредбама и институцијама ислама.

Посебно се у тој борби обраћа младим људима и студентима на страним универзитетима да пропагирају ислам у исправној форми а да би владавина била у служби Бога и правде; неопходно је да народ буде информисан како би политички и интелектуално сазрео.

С гледишта *имама Хомеинија*, жена представља људско биће које се кроз историју одсликавало кроз ликове великих жена света: *хазрети* (свете) *Марјам*, *хазрети Хатице*, *хазрети Фатиме Захре*. *Хазрети Фатима* је пример савршене жене која би била активна и у вези са политичким, социјалним и економским проблемима заједнице. Зато велики вођа Исламске револуције позива жене да преузму учешће у свим друштвеним питањима, као и у политици. Одгојну улогу жене као мајке, *имам Хомеини* види као једну од најсветијих дужности. Такође, он позива жене да буду активне у домену изучавања науке и одбране ислама. „Сви исламски учењаци, сви који су живели по начелима ислама, слажу се у томе да је одбрана ислама и исламске државе *ваџиб* (строга морална обавеза). Оно што је можда упитно јесте тз. „први *џихад*“ и он за жену није *ваџиб* али јесте одбрана земље, свог живота, иметка, одбрана ислама, то је обавеза свих. Ако је одбрана ислама обавезна за све; онда се мора и деловати на овим припремама, војној обуци за сваког ко је то у могућности“. „Хвала Богу, све жене Исламске Републике Ирана су увек биле предводник свих општедруштвених деловања. Када се жене појаве на бојном пољу, не само да оне учествују у рату, него та појава поспешује и морал мушкараца и увећава њихову снагу с обзиром на њихова осећања и предрасуде према женама. Наравно, фронт науке је, такође, одбрамбени фронт. То је одбрана исламске културе“ (Homeini, 2000: 10-11).

Имам Хомеини саветује женама да раде на очишћењу морала, на усавршавању етичких моралних кодекса понашања и врлина, на супротстављању оним мушкарцима који проматрају женска бића као сексуални објекат пожуде. Зато са дубоким презиром износи тешке критике на: рачун места блудничења и развра-

та, коцкарнице, кафане, књиге, часописе, филмове и песме разблудне садржине који наводе ка ниским страстима, неморалу и пороцима. Исто тако, иако истиче важност жена да се образују и баве научним радом, ипак даје велику предност духовном прочишћењу. Из тог разлога, он указује женама да морају да буду врло опрезне када прате телевизијске програме, слушају радио, читају штампане медије како не би помутиле разум и завршиле у канцама развратних мрачних сила. Једино очишћена душа може бити напредна као индивидуа, као мајка, као супруга и користан члан друштва. Зато *имам Хомеини* потенцира чињеницу да срећа и благостање једног народа зависе у великој мери од његових предводника и духовних вођа, односно од оних који доносе разумне одлуке, који су високо морални и духовно прочишћени. Он са великом надом износи да се жене морају пробудити из вештачког сна који су им наметнули њихови душмани. Једино ће на тај начин заузети узвишени положај који је природан људском бићу и *фетрати* (природа, битак човека). Да би једна држава била ослобођена мрачних сила и стега, да би напредовала, неопходно је да жене исправљају мушкарце који су залутали на криви безбожнички пут.

Шејтан, заклет и стари непријатељ човека који се увек налази у заседи, не би ли поништио и покварио човеков *ебадат* (преданост створитељу света) и његов утицај, покушава да утиче на човека следећим путевима: 1.) путем човекове дволичности која је побожна али не ради Бога и добробити других људи – него да би досегла до неког положаја; заробљена је у *шејтановим* замкама и стога је њен *ебадат* (потпуна преданост Богу) бескористан 2.) путем уображености и самодопадања када шејтан изазива човека на охолост и потенцирање властитог *ебадата* 3.) путем греха јер је *шејтан* онај који спречава уливање чисте воде на човеково срце када после уливања такве воде на човеково срце долази до помућења душе а на дну посуде се створе огромне рупе из којих сва чиста вода истиче. Један земљорадник се трудио месецима на њиви и воћњаку али је сав његов труд пропао само због тренутка непажње, односно запаљења гомиле снопља. Грехови су ватра од снопља, грехови спаљују човеков *ебадат* и деловање (Motahhari, 1997: 33-43).

Оно што је карактеристично за *цаферијску шиитску* школу јесте признавање институције брака на одређено време. Једна од значајки која разликује стални од привременог брака се састоји у томе да се мушкарац и жена обавезују на брак али за одређено временско раздобље. Друга значајна карактеристика јесте да имају много више слободе у договарању услова и рокова према властитом нахођењу. Чувени ирански професор и филозоф без икаквих предрасуда говори о институцији привременог брака у случајевима када не постоје економски и други услови да се реализује стална брачна заједница (Motahhari, 1997: 33-43). Колико је жена веома поштована у Исламској Републици Ирану говоре и речи

шејха Ејдија у одговорима читаоцима на веб страници фондације „*Мулла Садра*“ када износи да у складу са мишљењима *факиха*, следбеници *Ехлул-бејта* сматрају да слушање женског гласа од стране особа мушког пола који није њен род није *харам* (зобрањено) уколико не подстиче овај женски глас на чињење забрањених дела и блудних радњи. Не постоји разлика између *илахија* (песме које славе Бога) и обичне музике, као ни разлике између музике која је снимљена на цд-у и интерпретације на други начин (Eydi, 2009: 100).

Најновији статистички подаци о положају жена у Ирану у сфери: друштва, културе, уметности, образовања, хигијене и политике наводе да је женска популација бројала у 2009. години 34.600.000 што обухвата 49% становника Ирана. Процент запослених жена у односу на укупан број запослених у земљи у 2009. години био је 13,6% док је у сектору услуга било запослено 36,6%, у сектору индустрије 31,8% а у сектору пољопривреде 31,6% жена. Од укупног броја старатеља у домаћинствима у земљи у 2009. години 9,46% су биле жене што износи 32% више у односу на претходне три деценије. Број сталних корисника помоћи хуманитарне фондације „*Имам Хомеини*“ у 2009. години је био преко 2.100.100 што представља 51% од укупног броја корисника помоћи у земљи. Према статистичким подацима за 2009. годину је проценат писмених жена старијих од шест година износио 80,34% што је 46,68% од укупног броја писмених у земљи и у односу на протеклих 30 година представља повећање од 126%. Број студенткиња у 2008. години био је преко 6.791.000 што чини 48,6% од укупног броја студената. Услед контроле становништва у претходној деценији, овај број је смањен на 20,3% али у поређењу са стањем у прве три деценије након Исламске револуције (1978- 2008) увећан је за 144%. Требало би истаћи да је око 63% студената на четвртој години гимназије женског пола. У 2007. години у просвети и образовању је радило 511.522 жена што представља 51% од укупног броја радника у овој области и виши је за 285% од броја у претходне три деценије (Islamska Republika Iran, 32 godine od Islamske Revolucije, 2011).

Број жена кандидата у осмом сазиву парламента био је 858 што је 8,16% од укупног броја кандидата. Број чланица у исламским већима у градовима и селима у трећем сазиву био је 491,1 што је више за 8,44% у односу на први сазив. Број женских невладиних организација које су до краја 2007. године добиле дозволу за рад био је 980 што је 16 пута више у односу на претходну деценију. Према подацима које је објавило Министарство за културу и исламску упу, од 3.420 публикација објављених у три претходне деценије, 143 публикације су се бавиле питањима жене и породице. Број главних и одговорних уредница које су у периоду 2004-2007. године успеле да добију дозволу за покретање публикација је 249 што је 10% од укупних уредника штампаних медија. Такође, укупан број жена које су учлањене у институцију „*Кућа филма*“ до 2007. године био је 696 од којих је највећи број укључен у удружење глумица, шминкерки и филмских

критичарки. Број женских тренера и спортских судија 2009. године је био 71.650 што износи три пута више него у претходној деценији (Islamska Republika Iran, 32 godine od Islamske Revolucije, 2011).

Закључна разматрања

Недостатак још увек великог броја савремених друштвених учења представља стварање идеологија без веровања и научно утемељених истина и без појмовно-мисаоних категорија којима тежи истински научник изван домаћаја властитих интереса. Оваква идеолошка учења се задовољавају искључиво филозофским основама и њихов циљ не представља узвишена универзална трансценденталност. Несумњиво да се овакве идеологије могу врло лако наметнути и насилним средствима на подсвест људи, па да је непросвећена друштва прихватају у свакодневном делању и праксису. Ипак, овакве идеологије се никада не могу ослањати на здраворазумским темељима и логичком расуђивању. Тако и идеологија коју практикују *талибани* у односу према женским бићима представља огроман корак уназад у оквирима савремених цивилизацијских кретања. Чланови верско-политичког покрета *талибана* злоупотребљавају *шерџатске* законске одредбе, као и све декларације о људским правима у савременом свету.

С друге стране, на примеру *шиитске* државе Ирана је очито да је положај жене у друштву на високом степену. Исто тако, положај жена у многим секуларно оријентисаним исламским земљама налази се у високом складу са савременим друштвено-цивилизацијским кретањима. Без сумње, поред религијских чинилаца, у великој мери су пресудни чиниоци: националног, културног и цивилизацијског идеолошког дискурса. „И један од доказа његових је што за вас ствара жене да се уз њих смирите и што између вас успоставља љубав и самилост“ (*Koran, sura Ar-rum* [Vizantinci] : *ajet* 21). У исламским земљама се веома често може срести уверење да су жене на основу *шерџатских* законских одредби обесправљене због полигамије и покривања који подразумева ношење *хиџаба*. Када је у питању многоженство, оно је дозвољено да се практикује под строго утврђених околностима: попут ратних разарања, збрињавања удовица и ратне сирочади, код женске неплодности када жена сама затражи да се њен брачни супружних афирмише и на родитељском плану и слично. Ипак, у *Корану* јасно стоји објашњење да „Аллах ниједном човеку два срца у њедрима његовим није дао а ни жене ваше“ (*Koran, sura Al-azhab* [Saveznici]: *ajet* 4). С друге стране, када је реч о покривању жене у исламу, правило је да се покрију осетљиви делови тела који би могли да представљају објекат појуде и страсти непознатог мушкарца, те изазвати бројне неугодне ситуације од насртљивости до напаствовања. Међутим, ношење *абаја* у арапском свету, *чадора* и мантила у Ирану или *бурке* у Авганистану представљају обичаје које се не базирају на исламу, него на културним и националним идентитетима одређеног народа.

ЛИТЕРАТУРА

- Ayatolah, Misbah Yazdi (2004) *Islamska filozofija*, Sarajevo: Fondacija Mulla Sadra
- Barzegar, Kaihan (2008) Iran i šiiti: Istine i zablude, u: časopisu *Braun*, br.1 ,str.87-99
- Behešti, Mohamed/ Bahonar Mohamad Džavad/Golzade Ali (2002) *Smjerkazi islama*, Sarajevo: Ibn Sina.
- Eydi, Akbar (2009) *Odgovori na pitanja – izbor sa web fondacije*, Sarajevo: Fondacija Mulla Sadra.
- Eydi, Akbar (2009) *Sekularizam ili vjera*, Sarajevo: Fondacija Mulla Sadra.
- Geraati, Mohsen (1997) *Tračak tajni namaza*, Beograd: Kulturni centar Irana
- Grmuša, Milko (2009) *Pobuna talibana u Pakistanu-težnja za nacionalnom emancipacijom, vjersku fanatizam ili nešto treće?*.www.milko.grmusa@.mojblog.rs (приступљено:08.11.2009.)
- Hajder, Mohamed (2002) Tragične decenije mog Avganistana, u : *Ilustrovana politika*, br. 226, str. 16
- Hiti, Filip (1983) *Istorija Arapa*, Sarajevo: Veselin Masleša
- Homeini, Ruhollah (2003) *Veliki džihad*, Sarajevo: Ibn Sina.
- Homeini, Ruhollah (1990) *Velayatu-l-fakih*, Beograd: Međunarodna politika.
- Imam, Homeini (2002) *Žena s gledišta imama Homeinija*, Sarajevo: Ibn Sina.
- Islam u praksi – iz učenja Allul-beyta* (2003) Sarajevo: Islamic Education Board.
- Islamska revolucija u Iranu 1979-2007* Beograd: Kulturni centar Irana
- Islamska Republika Iran, 32 godine od Islamske revolucije* (2011), Beograd, Kulturni centar Irana
- Kardavi, Yusuf (1997) *Žene pravovjerne*, Tuzla: Harfo-graf.
- Koran* (2013), London: Holy Books
- Korbin, Henri (2000) *Islam u Iranu*, sarajevo: Bemust
- Korbin, Henri (2002) *Islamska filozofija u Iranu*, Sarajevo: Naučnoistraživački institut „Ibn Sina“
- Korbin, Henri (2002) *Šizam i proročka filozofija*, Beograd: Kulturni centar Irana
- Laoust, Henri (1983) *Raskoli u islamu*, Zagreb: Naprijed
- Motahhari, Morteza (1997) *The Rights of Women in Islam*, Tehran: World Organization for Islamic Services.
- Motahhari, Morteza (2008) *Islam i Iran*, Sarajevo: Ibn Sina
- Paunović, Milan, Krivokapić Boris, Krstić ivana (2007) *Osnovi međunarodnih ljudskih prava*, Beograd: Megatrend univerzitet
- Pilsel, Drago (1998) *Ambasadori talibana*, Sarajevo: okrugli sto „Žena, religija i društvo“,
- Ramadan, Seid (1984) *Islamsko pravo – izvor i razvoj*, Sarajevo: Starješinstvo islamske zajednice Bosne i Hercegovine, Hrvatske i Slovenije.
- Rashid, Ahmed (2001) Taliban Militant Islam, Oil and Fundamentalism in Central Asia, *Dani*, br. 225, 28.septembar 2001.
- Razgovor sa Orzalom Ašraf, osnivačem tajnih škola u vreme talibana:dostupno na: www.glas-javnosti.com (приступљено: 27.јун 2008).
- Topoljak, Sulejman (2006) *Muslimanka i porodica-aktuelna pitanja*, Novi Pazar: El-Kelimeh.
- Štulanović, Muharem (2002) *Uvod u šerijatsko pravo i njegovu metodologiju*, Bihać: IPA Muftiluk Bihaćki
- Ustav Islamske Republike Irana* (2010) Tehran: Alhoda.
- Uticaј Islamske revolucije na svjetska zbivanja* (1999) Sarajevo: Akademija nauka Bosne i Hercegovine.
- www.taliban.blogger.ba (приступљено: јун-септембар 2010).
- www.bholani.com (приступљено: 28.септембар 2001).

Meril Gregorian

Faculty of Political Sciences

University of Belgrade

THE RIGHTS OF WOMEN IN ISLAM: examples of Afganistan and the Islamic Republic of Iran

Summary: When we look at the rights and status of women in islam, it is necessary to carefully look at the different interpretations within the framework of Islamic religious schools (madhhabs), their interpretation of various aspects of Islam with aspects of certain religious teachings and schools. Every ideology and teachings have their own specific value system, as well as the specific standards, guidelines and principles to be observed by their creators, followers and admirers. Thus, Islamic intellectuals and lawyers of 'fiqh' must offer a solution to his followers for their environmental problems and dilemmas to play a positive role in social trends in the contemporary Islamic world. It is common to all religious-legal school of interpretation "fiqh" and the position of women base their teachings on the interpretation of the holy book the Koran and the sunna. All founders of these directions are considered orthodox and differ only in terms of religious rites, interpretations of the Koran, as well as the logical conclusion of the instrument of thought. In the modern world the role of women in Islamic society is more delicate than ever before in history. There is no doubt that the woman will be in terms of Shariah seen as an exemplary member of society and the role of women represents the heart of the Islamic Ummah (community of believers).

Keywords: fiqh, sharia, Sunnis, Shiites, velajatul-faqih.